

BORSODI CSABA

FERENCES IRATOK, LEVÉLTÁRAK MAGYARORSZÁGON 2002-BEN

Ha röviden akarnánk megfogalmazni, hogy milyen mennyiségű és hol található az egykoron és ma működő magyarországi ferences rendtartományok iratanyaga, nehéz helyzetbe kerülnénk. Először is tisztáznunk kell, mit tekintünk magyar ferences forrásanyagnak. Mely tartományokról, mikor, milyen ország területe jelenleg, amelynek forrásairól beszélünk. E rövid ismertetésben arra törekszem, hogy teljes körű képet nyújtsak a fellelhető iratanyagról, annak jelenlegi helyéről és a közeljövő sürgősen megoldandó feladatairól. Ahhoz azonban, hogy megértsük a mai helyzetet, elengedhetetlen, hogy történeti áttekintést adjunk a magyar ferencesség sorsáról a kezdetektől napjainkig. Tanult kollégáim a különböző szekciókban e történet számos elemét fogják érinteni, én csak az iratanyag keletkezésének és sorsának alakulását kívánom végigkövetni. Természetesen tisztában vagyok azzal, hogy sokak számára már ismert tényeket fogok elemezni, de bizonyos összefüggések enélkül nem érthetők.

A FERENCES ÉLET KEZDETEI MAGYARORSZÁGON

Jelenlegi ismereteink szerint az első megtelepedés hazánkban az 1220-as évek végén történt meg, és 1233-ban már önálló rendtartományt említenek Ferencesek Magyarországi Rendtartománya néven. A meginduló életet azonban a tatárjárás visszavetette, s csak a század végén működő rendtartomány életéről vannak hézagos ismereteink. A rendi krónikák 40 rendház létezéséről beszélnek 1282-ben, 43 házról 1313-ban. A XV. században a magyarországi rendtartomány ugyanazokon a változásokon ment keresztül, mint Európa többi ferences közössége: a szerzetesi fegyelem meggyengülése, a szigorúság enyhülése. E jelenségek mellett szinte azonnal a szigorítás hívei is megjelentek. Az Itáliából kiinduló obszerváns irányzat teret nyert Magyarországon is. Igali Fábián, majd Segösi Lukács tartományfőnökök az egymást követő káptalanokon szigorú intézkedéseket vezettek be, amelyek megújították a magyarországi ferencességet.

A magyarországi rendtartomány mellett növekvő szerepet játszottak elsősorban a Délvidéken a bosnyák ferencesek, akik egyre jobban behatoltak a magyar területekre. Az observantia térnyerését követte a magyarországi ferences rendtartományok átrendezése. Az 1523-as burgosi nagykáptalanon döntöttek két magyar rendtartomány, a Szűz Máriáról nevezett Magyar Rendtartomány, valamint az Isteni Megváltóról nevezett Magyar Rendtartomány (Szalvatoriánus) felállításáról.

A TÖRÖK HÓDOLTSÁG KORA

A káptalant követő események – Mohács, a reformáció magyarországi térnyerése, Buda 1541-es elfoglalása, az Erdélyi Fejedelemség létrejötte – nem kedveztek a ferences életnek. A XVI–XVII. század a magyar ferencesesség számára a hősiesség túlélés időszaka. A virágzó rendházak sorra szűnnek meg. A hódoltság területére került rendházakat a testvérek elhagyták, a királyi Magyarország területén lévő rendházak közül is sok elnéptelenedett. A mariánusok Pozsony, Sopron, Ormosd, Varasd kolostorában tartották fenn a ferences életet, a szalvatoriánusok Gyöngyös, Szeged, Szokolca, Csíksomlyó rendházaiban. A XVII. század első felétől kezdve azonban új alapítások is megindultak, főleg a török által kevésbé veszélyeztetett Felvidéken. Az Erdélyi Fejedelemség belső viszonyai megteremtették a lehetőséget arra, hogy 1640-ben önálló őrseget hozzanak létre. Ebből fejlődött ki az 1729-ben önálló tartományi rangra emelkedő Szent Istvánról nevezett Rendtartomány. A hódoltsági magyar hívek lelki gondozásáról egyrészt a Délvidékről érkező bosnyák ferencesek gondoskodtak: a Bosznia Argentina Rendtartomány missziósai érkeztek Magyarországra (Tóth István György és Molnár Antal kutatásai alapján), másrészt a salvatoriánus tartomány működő házaiban – Gyöngyös, Kecskemét, Szeged, Jászberény – dolgozó szerzetesek. A hódoltság déli határvégein új rendtartomány kialakulása is megtörtént. A mariánus rendtartomány meggyengülése vezetett oda, hogy a Dráva vonalában a megerősödő délszláv ferencesek 1661-ben Taurity Pál vezetésével önálló rendtartomány létrehozására kaptak engedélyt. A létrejövő rendtartomány Szent László nevét vette fel. Ekkor tehát a következő rendtartományok működtek a történeti Magyarország területén: mariánus (Dunántúl, Északnyugat-Felvidék), szalvatoriánus (Északkelet-Felvidék, Tiszántúl, a hódoltság egy része), bosznita (Délvidék, hódoltság), ladiszlaita (horvát–szlavón területek), erdélyi őrseg.

A LAZZARI-FÉLE REFORMTÓL A FELICITATE QUADAMIG

Az újabb változást a török kiűzése jelentette. A magyarországi rendtartományok között vita keletkezett a tartományi határokról. A vitát a rend generális vizitátora, Anton Lazzari döntötte el. 1689-ben úgy határozott, hogy a ladiszlaiták a Dráva mentén és attól délre telepedhetnek le, a bosnyák rendtartomány Budáig felnyúlva az ország középső részén, a mariánusok a Dunántúlon, a szalvatoriánusok a Duna vonalától keletre. A Felvidéken egy képzeletbeli határvonalat húzott a Szokolca–Nyitra–Vác vonalon a szalvatoriánus és mariánus tartomány között. Erdély őrsege változatlanul maradt.

A meginduló fejlődés eredményezte azt, hogy 1757. június 15-én a bosnyák-bányavidéki tartomány magyarországi házai kiváltak, és létrejött a Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Rendtartomány. Az új tartomány házainak jó része a Délvidéken a Szerémségben volt megtalálható és egy vékony sávban Budáig a Duna mentén. A XVIII. század a fejlődés időszaka, egészen II. József hatalomra kerüléséig. A jozefi-

nizmus hatása a XIX. század első feléig tartott. Sok helyen újra kellett szervezni a szerzetesi életet. Új helyre kerültek rendházak, pl. Buda esetében.

A XIX. század második felében jelentkező áramlatok megint megújulásra készítettek a ferencességet. A jelentkező reformirányzatok már a rend egységét veszélyeztették, amikor XIII. Leó pápa 1897-ben a *Felicitate quadam* kezdetű enciklikájában elrendelte a különböző ferences ágaknak a reform szellemében történő összefogását. Magyarországon a változás nem ment könnyen. A szalvatoriánus tartomány nem fogadta el a reformot, ezért a tartomány megszűnt. Fleming vizitátor generális komisszáriusokat nevezett ki a többi tartomány élére Ozorai Izidor, Lutz Márton, Vosnyák Vendel, László Polikárp személyében. A munkálatok lassan haladtak, a megoldást csak Tamás Alajos vizitatori kinevezése hozta meg. A korábbi öt magyar provinciából csak három maradt meg: a mariánus, a kapisztránus és a stefanita.

A ladiszlaita tartomány és az ún. régi kapisztrán tartomány Dráván túli és délvidéki házaiból létrejött a horvát nyelvű Szent Cirill és Metód Rendtartomány. A megszűnt szalvatoriánus tartomány rendházai a mariánus és a kapisztránus rendtartomány részei lettek. A ladiszlaita rendtartomány Dráván inneni házai, a kapisztrán tartományé lettek. A teljes átalakulás 1900-ra fejeződött be. Az 1900-tól az első világháborút követő békeszerződésekig nem történt jelentősebb változás.

A XX. SZÁZAD ELSŐ FELE 1950-IG

Az 1920-as évek közepén a trianoni béke következtében jelentős átalakulás ment végbe. A mariánus és kapisztránus rendtartományt jelentős veszteség érte. A felvidéki házak az újonnan létrejött Csehszlovákiába kerültek. Ezekből jött létre a szlovák nyelvű új szalvatoriánus rendtartomány, amely 14 rendházból állt. A délvidéki kapisztránus házak az új délszláv állam fennhatósága alá kerültek. A stefanita tartomány teljes egészében Romániába került, és nehéz körülmények között működhetett tovább.

Az első bécsi döntés (1938) következtében Magyarország északi határai ismét változtak. Visszatért a felvidéki házak egy része. Ezek a házak visszatagozódtak eredeti tartományaikba (Szent Antal, Kassa, Fülek stb.). A második bécsi döntés (1940) aztán az erdélyi tartományt vágta szinte ketté, tovább nehezítve a stefanita tartomány életét. Visszatértek egyes déli rendházak is 1941-ben.

A második világháborút lezáró párizsi békek a magyar ferencesség szempontjából nem hoztak kedvező döntéseket. A békeszerződés visszaállította az 1937-es határokat. A felvidéki és délvidéki visszakapott rendházakból újra menekülni kényszerültek a magyar ferencesek. A délvidéki eseményekben többen mártírhalált haltak. A stefanita rendtartomány újra teljes egészében román fennhatóság alá került.

Az új hatalmak mindenütt sokkal nehezebbé tették a ferences rendtagok életét. A Kelet-Európában 1947–1950 között végbement politikai folyamatok mindenhol a katolikus egyház működésének megnehezülését hozták. Az uralomra került kommunista pártok első számú célpontja lett mindenhol az egyház. Megindult az államosítások, az üldözések korszaka.

A Szent Istvánról nevezett Rendtartomány működését lehetetlenné tették a román hatóságok, vezetőit börtönbe zárták, többen mártírhalált haltak. Jugoszlávia területén már 1944 őszén súlyos atrocitások érték a magyarságot és benne a ferenceseket is. El kellett hagyniuk rendházukat. Az egész Kelet-Európát sújtó szovjet megszállás és beavatkozás csak tovább nehezítette a helyzetet. Magyarországon 1945 óta folyamatosan arra törekedett a politikai baloldal, s elsősorban a kommunista párt, hogy korlátozza az egyházak működésének kereteit. A ferences rendet már 1946-ban sújtotta az államhatalom Kiss Szaléz és társai elhurcolásával és meggyilkolásával. Aztán következett az iskolák államosítása, a hercegprímás elhurcolása, az ún. tárgyalások kikényszerítése és e tárgyalások alatt a szerzetesek meghurcolása, internálása, ami új helyzetet teremtett a ferences levéltári anyag sorsában is.

A MŰKÖDÉS MEGVONÁSA ÉS ENNEK HATÁSAI

A kitelepítések azonnal érintették a ferences rendházakat is. Az első kitelepítés 1950. június 9–10-ére virradó éjjel történt, s a jugoszláv határ mentét érintette. A Kapisztrán Provincia pécsi, mohácsi, siklói, máriagyüdi, szigetvári, bajai, szegedi, a Mariánus Provincia felsősegesdi, nagykanizsai, kiskanizsai rendházaiból kellett távozni a szerzeteseknek.¹ A második kitelepítés 1950. június 18–19-ére virradó éjszaka zajlott. Ez az akció a Mariánus Provincia esztergomi rendházát érintette.² A harmadik hullám 1950. július 11–12-ére virradó éjszaka volt. Ez a Mariánus Provincia kapuvári, zalaegerszegi, szombathelyi rendházainak kiürítését jelentette.³ Az utolsó nagy internálás 1950. július 31–augusztus 1-jére virradó éjszaka volt. Ez a Kapisztrán Provincia salgótarjáni, mátraverebély-szentkúti, szécsényi rendházainak kényszerű elhagyását jelentette.⁴

A négy különböző időpontban végrehajtott internálás a ferences iratanyag vonatkozásában azt jelentette, hogy az elhagyott rendházakban lévő iratok gazdátlanul váltak. Noha a kitelepítéskor a rendházakat lepecsételték, ez nem jelentette azt, hogy nem tűnhettek el iratok. A kitelepítést végrehajtók számára azt is feladatul tűzték ki, hogy a szerzetesekre kompromittáló iratokat gyűjtsenek be. Ez azt is jelentette, hogy a rendházi irattárakba minden gond nélkül belenyúlhattak.

A katolikus egyház és az állam közötti ún. megegyezést végül 1950. augusztus 30-án kényszerítették rá a tárgyaló püspökökre. Az ún. megegyezés értelmében a ferences rend azok közé került, amelyek korlátozott létszámmal és behatárolt tevékenységgel folytathatták működésüket. A magyarországi rendtartományok közül a Mariánus Provincia nem vállalta az állam által biztosított két iskola működtetését, ezért tevékenységét nem folytathatta. Rendházait az esztergomi kivételével el kellett hagynia. Az esztergomi rendház a mellette lévő gimnáziummal így az oktatást

1 Belügyminisztérium Központi Irattára, Közrendészeti Főosztály, VI. Rendőrhatósági Osztály 00421. ikt. szám. Továbbiakban BM. Közp. Irattár 00421.

2 BM Közp. Irattár 00421.

3 BM Közp. Irattár 00421.

4 BM Közp. Irattár 00421.

vállaló Kapisztrán Rendtartományhoz került. A Kapisztrán tartomány emellett még a Buda Országuúti és Pasaréti Rendházát tarthatta meg. Az esztergomi gimnáziumon kívül Szentendrén kapott iskolát a rend. A szerzetesrendek működési engedélyét a 34/1950. számú Elnöki Tanács által kiadott rendelet vonta meg. A megmaradó rendek néhány rendházat tarthattak meg. A renDELETEhez kiadott 00421/1950.I/9. ü.cs. számú (augusztus 29-én kelt!), szigorúan bizalmas belügyi államtitkári utasítás arról intézkedett, hogy minden rendházhoz leltározó bizottságokat kell kiküldeni az illetékes megyei tanácsoknak az ingó és ingatlan vagyon leltározására és őrzésére. Az utasítás a rendházak irattáiról így rendelkezett:

„Az irattárat a bizottság rendőr tagja minden számbavétel nélkül lezárja, lepecsételi és a kulcsát eljuttatja a megyei (fővárosi) tanács elnökének, aki ezt felsőbb utasítás nélkül csak az Á.V. H. megyei osztályvezetőjének adhatja ki”.⁵ A rendházak kiürítésének határidejét a kormány 1950. december 7-ben határozta meg. Ez volt az utolsó határidő. A belügyminisztérium azonban rendházanként előírta, hogy az adott rendházat mikor kell elhagyni. A jelentősebbeket és a nagyvárosokban lévőket a lehető leggyorsabban, a kisebbeket és kevésbé jelentőseket később. Az ÁVH és a belügy pontos listákat készített arról, hogy melyik rendház milyen funkcióra alkalmas, ki kapja azt meg. Ez egyben azt is jelentette, hogy a kényszerűen elhagyott rendházakban maradt iratanyag sorsa bizonytalanná vált. A két ferences rendtartomány iratanyagának a jövője másképpen alakult.

A MARIÁNUS PROVINCIA MAGYARORSZÁGON LÉVŐ IRATAINAK SORSA

A provincia kormányzatának iratai 1950-ben a pesti rendházban voltak. A rendház kényszerű elhagyása után az iratanyag legnagyobb része a Magyar Országos Levéltárba került, és jelenleg is itt kutatható. A P 233 jelzetű irategyüttes évköre 1724–1950. Terjedelme 6,5 ifm. A MOL még egy fondja tartalmaz mariánus iratokat. A P 1378 jelzetű irategyüttes Hársligethy-Vinkovics Viktor iratait tartalmazza az 1918–1947 közötti időszakból, 0,12 ifm. Az iratanyag megmenekülése nagy valószínűséggel azért következett be, mert Bakács István, a MOL levéltárosa, szó szerint megmentette az iratokat. Ez azonban nem vonatkozott a teljes iratanyagra. Valószínűsíthető, sőt biztos, hogy Burka Kelemen, a rendtartomány akkori provinciális magával vitt iratokat. Burka Kelemen halála után ezek az iratok, rendezetlenül, a Magyar Ferences Levéltárba kerültek Burka-hagyatékként. Valószínűleg ugyanígy kerültek Németh Pius birtokába is irattöredékek. Az elhagyott mariánus rendházak iratainak legnagyobb részét az illetékes megyei levéltárak gyűjtötték be, de inkább azt mondanám, mentették meg az utókor számára. Fogadják ma is az utódok háláját ezért. Azért fogalmazom úgy, hogy nagyobb részét, mert nem a teljes levéltári anyagot gyűjthették be. Ezek az iratok a következők:

5 BM Közp. Irattár 00421 Veres József államtitkár utasítása valamennyi megyei/Budapest fővárosi/tanács elnökének (Baranya vm. kivételével).

Székesfehérvári Rendház iratai	Fejér Megyei Levéltár	0,70 ifm
	Magyar Ferences Levéltár	0,60 ifm
Andocsi Rendház iratai	Somogy Megyei Levéltár	1 ifm
Felsősegedi Rendház iratai	Somogy Megyei Levéltár	1,07 ifm
Nagyatádi Rendház iratai	Somogy Megyei Levéltár	0,89 ifm
Szombathelyi Rendház iratai	Vas Megyei Levéltár	0,80 ifm
Pápai Rendház iratai	Veszprém Megyei Levéltár	1 ifm
	Mariánus Rendtartomány	0,2 ifm
Sümegei Rendház iratai	Veszprém Megyei Levéltár	1 ifm
	Magyar Ferences Levéltár	0,1 ifm
Veszprémi Rendház iratai	Veszprém Megyei Levéltár	0,10 ifm
	Mariánus Rendtartomány	0,30 ifm
Nagykanizsai Rendház iratai	Zala Megyei Levéltár	0,60 ifm
Zalaegerszegi Rendház iratai	Zala Megyei Levéltár	0,04 ifm
Bucsuszentlászlói Rendház iratai	Zala Megyei Levéltár	0,70 ifm
Pesti Rendház iratai	Budapest Főváros Levéltára	0,15 ifm
	Magyar Ferences Levéltár	0,15 ifm

Mint a felsorolásból is kiderül, a mariánus iratanyag sorsa elég változatos volt az elmúlt ötven esztendőben.

A KAPISZTRÁN PROVINCIA IRATANYAGÁNAK SORSA AZ ELMÚLT ÖTVEN ESZTENDŐBEN

A kapisztrán provincia iratanyaga a magyar ferencesség történetében kiemelkedő szerepet tölt be. Ennek az az oka, hogy a rendtartomány őrizte és őrzi a korábbi rendtartományok iratanyagát, valamint a Mohács előtt keletkezett oklevélnyomatot is. Az iratanyag sorsa e provinciában is változatosan alakult. A szalvatoriánus provincia iratanyagát a XVI. századtól a gyöngyösi kolostorban őrizték. Ez nem változott meg akkor sem, amikor 1900-ban a provincia megszűnt és rendházainak többsége a kapisztrán rendtartományhoz került. 1912-ben, amikor Ungvári Antal lett a tartományfőnök, aki a kapisztrán rendtartomány székhelyét áthelyezte Gyöngyösre, a Budapesten lévő ún. régi kapisztrán iratanyagot is Gyöngyösre szállították. 1920-ban Tamás Alajos provinciális a tartomány székhelyét újra Budapestre helyezte, de a Gyöngyösre szállított iratanyagot nem hozták vissza Budára. Ez az anyag az 1950-es kényszerű távozásig Gyöngyösön maradt. Az ún. új kapisztrán anyag (1900-tól) legnagyobb része a Buda Országúti kolostorban maradt. Ebben a szétszakított állapotban érte az iratanyagot az 1950-es esztendő.

A 34/1950-es elnöki tanácsi rendelet a kapisztrán provinciát jelentős veszteséggel, de meghagyta. A provincia három rendház fenntartására kapott lehetőséget: Buda-Országút (Margit krt. 23.), Buda-Pasarét, Esztergom. A többi rendházat 1950. december 7-ig el kellett hagyni. Azzal, hogy a Buda Országúti rendház megmaradt, az ott őrzött levéltári anyag is a rend birtokában maradt, a többi irat azonban nem. Ezek az iratok az illetékes megyei levéltárakba kerültek, az akkori megyei levéltárosok gondoskodásának köszönhetően.

A legnagyobb jelentőségű gyöngyösi iratanyag döntő részét a Heves Megyei Levéltár gyűjtötte be. Már ebben az időben is feltűnő volt, hogy egyes részei az iratanyagnak nem, vagy töredékesen kerültek a Heves Megyei Levéltár birtokába. Arra, hogy ez miért történt így, csak 1998-ban derült fény.

A rend a rendszerváltás után akkor került a teljes rendház birtokába és a sok átalakítás után újra rendi célokra használta. A felújítás közben találtak rá egy elfalazott régi lépcsőfeljáróra, és benne mintegy három köbméter elrejtett könyv- és iratanyagra. Az iratokat 1950-ben rejtették el a rendház tagjai és őrizték meg titkukat a szétszóratás ideje alatt.

A Heves Megyei Levéltár 1968-ban adta vissza a rendtartománynak az egykori gyöngyösi levéltár anyagának mintegy 90%-át. Ezzel együtt a Margit körúton új levéltári helyiségeket rendeztek be, s megkezdték a továbbra is csonka levéltár első rendezését. Gyakorlatilag ekkor alakult meg a ma is működő Magyar Ferences Levéltár.⁶

A rendezés munkálatait P. Posta Benjamin és P. Szántó Konrád végezte. A rendszerváltásig Csóka Ferenc levéltáros végzett rendezési munkákat az iratanyagban, de ismertető leltár nem készült. A rendszerváltás hozott új lehetőségeket a ferences levéltári anyag összegyűjtésében. Dr. Borsodi Csaba egyetemi docens, levéltáros 1995 januárjától végzi az iratanyag rendezését és a szétszórt anyag összegyűjtését. A kapisztrán rendtartomány rendházainak állami, önkormányzati levéltárakba került iratanyagát fokozatosan visszavette a Magyar Ferences Levéltár. Először a szécsényi, a kecskeméti, bajai, jászberényi, majd a pécsi, máriagyüdi, siklósi, mohácsi, a dunaföldvári, simontornyai rendházak iratai kerültek vissza és kerültek egyesítésre az MFL birtokában volt iratanyaggal. Visszakerült a szolnoki rendház anyaga és megegyezés született a váci, egri, szigetvári és a nyíregyházi rendház anyagának átvételéről. A szegedi rendház iratainak átvételéről folynak a tárgyalások. A levéltárban jelenleg a visszaszerzett és a megvolt iratanyag egyesítése és újrendezése folyik. Az eddig felállított levéltári rend nem tartható fenn. Ennek megfelelően az MFL-ben új fonszerkezet kialakítására lesz szükség. Elsődleges célunk, hogy visszaállítsuk a levéltár eredeti keletkezési rendjét a már lezárt fondok esetében, s beillesszük az újonnan keletkező iratanyagot a levéltár rendjébe. Az MFL jelenlegi rendje szerint 14 fondból épül fel. Ezek egy része szerves, más része gyűjteményes fond.

6 A Magyar Ferences Levéltár fondjegyzéke. Kézirat. Bp. 1972. (Kéziratot P. Szántó Konrád készítette.)

Az iratanyag:

I. fond. Mohács előtti oklevelek gyűjteménye, 110 db

Ennek a fondnak az anyaga 1950-ben a Heves Megyei Levéltárba került. 1945 előtt Gyöngyösi Levéltár Oklevelei néven ismeretes. Az oklevelekről a MOL-ban mikrofilm és fénykép is készült. Kutatni a MOL-ban lehet.

II. fond. Provincia Sanctissimi Salvatoris iratai

Mintegy 5 ifm iratanyagot őrzünk a szalvatoriánus rendtartomány irataiból. A Gyöngyösön 1998-ban előkerült iratanyag konzerválása még folyik, ezért az irategyüttes még növekedni fog. Az iratok a rendtartomány vezetéséhez érkezett iratokat (pápai, érseki, püspöki, generálisi levelek, rendeletek), világi hivatalok (pl. helytartótanács) leveleit, átiratait, a tartományfőnökök körleveleit, tabula universalékat, gazdasági iratokat tartalmaznak. Nagyobb mennyiségű irat van a miniszter provinciálisokhoz írott levelekből. Értékes a rendtartomány 1601–1949 között vezetett Necrologiuma, valamint a XVI–XVII. századból származó török nyelvű iratok.

III. fond. Provincia Sancti Ioannis a Capistrano iratai

A fond mind az ún. régi, mind pedig a jelenleg is működő kapisztrán tartomány vezetésének iratait tartalmazza. A jelenleg levéltári őrizetben lévő iratok évköre 1757–1949. A szétszórás időszakának iratai fokozatosan kerülnek levéltári őrizetbe. Az 1900-ig tartó időszak iratai hiányosak, az 1900–1949 között keletkezettek – néhány esztendőt kivéve – teljeseek. A XX. századi iratok legnagyobb részéhez eredeti mutatókönyv is tartozik. Az iratok a keletkezés rendjében maradtak meg.

IV. fond. Provincia Bosna-Argentina iratai

Töredékes irategyüttes maradt meg a XVI–XVIII. századig. A rendtartomány az ún. régi kapisztrán rendtartomány 1757-es alapításáig működött magyar területen. Főleg a török hódoltság időszakának az anyaga értékes.

V. fond. Provincia Sancti Ladislai regis iratai

Csak minimális mennyiség került őrizetünkbe.

VI. fond. A kapisztrán rendtartomány rendházainak iratai

Levéltárunk szinte minden olyan rendház irattárából őriz iratokat, amelyek valamilyen időpontban a kapisztrán, a szalvatoriánus vagy bosnyák rendtartományhoz tartoztak. Ez azonban nem jelenti azt, hogy minden ilyen rendház teljes vagy részleges iratai birtokunkban vannak. Jelentősebb mennyiségű iratot csak azoknak a rendházaknak az anyagából őrzünk, amelyek a trianoni békekötés után a mai Magyarország területére kerültek. Ez huszonhét rendházat jelent. Közöttük vannak olyanok, amelyek a XVII. századtól rendelkeznek iratokkal s vannak, amelyek csak a XX. századi irataikkal rendelkeznek.

VII. fond. Idegen rendházak iratai

Ez a fond olyan rendházi irattörödékeket tartalmaz, amelyeknek iratképzői nem tartoztak a kapisztrán, illetve elődtartományaihoz, de valamilyen oknál fogva a levéltár őrizetébe kerültek. Ebben nem csak ferences irattörödékek találhatók.

VIII. fond. A kapisztrán, illetve elődrendtartományai által működtetett iskolák iratai

Jelenleg a Mohácsi Kisgimnázium XIX. századi, az Esztergomi Temesvári Pelbárt Gimnázium és Kollégium, a Szentendrei Ferences Gimnázium, valamint a budapesti Szent Angéla Általános Iskola már átadott iratai tartoznak ide.

IX. fond. A ferences harmadik rend iratai

Névsorok, a működés naplói.

X. fond. Jakosics-gyűjtemény

Jakosics Józsefnek, a rendtartomány provinciálisának XVII–XVIII. századi gyűjteménye.

XI. fond. Személyi hagyatékok, letétek

A rendtartomány elhunyt tagjainak hagyatéka, illetve a rájuk vonatkozó iratok, fényképek s egyéb források. A legjelentősebbek P. Zadravetz István tábori püspök hagyatéka és iratai, P. Majsai Mór szentföldi biztos iratai, P. Kákonyi Asztrik hagyatéka, P. Tamás Alajos zeneszerző hagyatéka. Jelentős letét P. Füzér Julián iratainak gyűjteménye 1946–1993 közötti amerikai működéséről. Ezek kutatásához külön engedély szükséges.

XII. fond. Vegyes iratok

A levéltárba került, fondokba nem sorolható iratok.

XIII. fond. St. John Capistran Custody iratai 1926–1993

Az Amerikai Egyesült Államokban élő magyarok pasztorizálására létrehozott kuszódia még nem rendezett iratai.

XIV. fond. A kínai misszió iratai

A magyar ferencesek az 1930-as években hozták létre missziós állomást Kínában Paokingban, amely az ún. népi Kína 1949-es létrejöttéig működött. A misszió töredékes iratait tartalmazza a fond.

Az ismertetés természetesen egy ideiglenes állapotot tükröz, hiszen levéltárunkban folyamatos rendezési és konzerválási munkák folynak, s közben a még önkormányzati levéltárakban lévő iratanyag visszavétele is folyik. Ezért jelenleg csak ideiglenes jegyzékek állnak rendelkezésünkre, amelyek a kutatást segítik.

A történeti Magyarország területén jelenleg működő más ferences rendtartományok iratairól sajnos kevés tudomásunk van. Az egykor mariánus és részben kapisztránus rendtartományhoz tartozó felvidéki rendházak iratainak csekély töredékei az MFL birtokában vannak, a többi része államosításra került az egykori Cseh-

szlovákiában. Remélhető, hogy az újra működő és növekedő szlovák ferences testvérek visszaszerzik elődeik iratait.

Az Erdélyben működő stefanita tartomány nehéz évtizedek után újra szabadon dolgozhat és nekiláthat szétszórt, részben államosított iratainak visszagyűjtéséhez. Az MFL stefanita irattöredékeket is őriz.

Ismertetésem a teljesség igénye nélkül készült, csak szerettem volna segítséget nyújtani a magyarországi ferencesség történetével foglalkozóknak a kutatáshoz. Jó lenne, ha a határainkon túl működő magyar vagy magyar gyökerű rendtartományok iratairól, illetve a Ferences Rend Központi Levéltárában lévő magyar vonatkozású irategyüttesről is készülne hasonló ismertetés.

CSABA BORSODI

FRANCISCAN DOCUMENTS AND ARCHIVES IN HUNGARY IN 2002

The most significant institution collecting the sources of Hungarian Franciscan history is the Hungarian Franciscan Archives. This paper presents the establishment and the development of the Franciscan Archives, pointing out, at the same time, the work necessary to be carried out and the perspectives of development. The study follows the history of the documents in the mirror of the history of the Hungarian provinces from the 13th to the 21st century. A separate chapter is devoted to the years of socialism and to the main events of this period that determined the fate of the documents. In the conclusion, the contemporary structure of the Archives is outlined, which is followed by a list of documents in the possession of the Hungarian Franciscan Archives and of other Franciscan documents to be found in other archives of Hungary.